

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

THE MODIFICATION OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL LINGUISTIC COMPETENCIES OF FUTURE FACTORS OF SOCIAL WORK

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи – формуванню їх професійної мовленнєвої компетентності. Основна увага зосереджується на обґрунтуванні структурно-функціональної моделі формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Модель виступає як аналогія і є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою в реальному освітньому процесі. У статті розкривається сутність таких понять, як модель, педагогічне моделювання, професійна мовленнєва компетентність фахівця із соціальної роботи. Визначено основні компоненти запропонованої моделі: цільовий, концептуальний (теоретико-методологічний), змістово-технологічний і діагностико-результативний.

Ключові слова: система, модель, педагогічне моделювання, студенти, професійна мовленнєва компетентність фахівця соціальної роботи.

Стаття посвящена одной из актуальных проблем подготовки будущих специалистов по социальной работе – формированию их профессиональной речевой компетентности. Основное внимание сосредоточено на обосновании структурно-функциональной модели формирования профессиональной речевой компетентности будущих специалистов по социальной работе. Модель выступает как аналогия и является промежуточным звеном между выдвинутыми

теоретическими положениями и их проверкой в реальном образовательном процессе. В статье раскрывается сущность таких понятий, как модель, педагогическое моделирование, профессиональная речевая компетентность специалиста по социальной работе. Определены основные компоненты предложенной модели: целевой, концептуальный (теоретико-методологический), содержательно-технологический и диагностико-результативный.

Ключевые слова: система, модель, педагогическое моделирование, студенты, профессиональная речевая компетентность специалиста по социальной работе.

The article is devoted to one of the urgent problems of preparing future specialists in social work – the formation of their professional language competence. The main attention is focused on the substantiation of the structural and functional model of the formation of professional language competence of future specialists in social work. The model acts as an analogy and is an intermediate link between the proposed theoretical positions and their verification in the real educational process. The article reveals the essence of such concepts as model, pedagogical modeling, professional language competence of a specialist in social work. The main components of the proposed model are determined: the target, conceptual (theoretical-methodological), content-technological and diagnostic-productive.

Key words: system, model, pedagogical modeling, students, professional language competence of a specialist of social work.

УДК 378.04

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.22>

Колодій Н.В.,

викладач кафедри української мови
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Практикою професійної діяльності фахівців із соціальної роботи підтверджено, що вільне володіння ними різними мовами і, передусім, досконале знання та вміння оперування державною мовою забезпечує їм повноцінну самореалізацію та подальше самовдосконалення. Мовлення для них виступає джерелом і носієм інформації, засобом впливу на інших людей, виконання визначених завдань і досягнення цілей власної професійної діяльності.

На жаль, формування у студентів спеціальності «Соціальна робота» професійної мовленнєвої компетентності не завжди реалізується в повному обсязі, так, як це визначено освітніми програмами їх підготовки, оскільки в закладах вищої освіти часто відсутні відповідні організаційно-педагогічні умови, а саме необхідне управлінське, кадрове, організаційне, навчально-методичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу. Ці невідповідності значною мірою позначаються на якості підготовки випускників нової формації. Власне, через це проблема формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців (у нашому

випадку – фахівців із соціальної роботи) потребує створення сучасної структурно-функціональної моделі її формування у процесі фахової підготовки студентів. Ситуація вимагає суттєвої зміни самого освітнього процесу в закладах вищої освіти, якісно нового рівня викладання навчальних дисциплін, розширення та поглиблення міжпредметних зв'язків, забезпечення професійної, морально-психологічної та інтелектуальної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності в сучасних умовах розвитку громадянського суспільства.

Все це викликало активізацію численних наукових пошуків і досліджень професійної мовленнєвої компетентності як суб'єктної характеристики майбутнього фахівця із соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ретроспективний аналіз наукових праць засвідчує, що проблематику формування мовної та мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців досліджували такі вчені, як К. Балабанова, В. Басараб, Н. Бідюк, Г. Богін, В. Борисенко, А. Варданян, Т. Ганніченко, Т. Гороховська, А. Загнітко, Л. Зосімова, К. Климова, О. Коваленко, О. Ковтун, О. Копусь, М. Кра-

вель, К. Крутий, М. Орап, Л. Сікорська та ін. Зокрема, Н. Бабич, Л. Барановська, О. Біляєва, Л. Головата, Н. Костриця, Л. Мацько, Л. Мамчур, В. Момот, Н. Нічкало, А. Нікітіна, Т. Окуневич, М. Пентиліук, Л. Романова, Л. Сушенцева, О. Штепа, та ін. пропонують нові технології формування культури професійного мовлення студентів закладів вищої освіти.

У дисертаційних роботах Л. Барановської, В. Баранюк, Г. Берегової, В. Босої, О. Бугайчук, А. Варданян, Л. Васецької, Л. Головатаї, Ж. Горіної, О. Гриджук, Н. Костриці, К. Лихачової, Л. Лучкіної, Т. Окуневич, Н. Тоцької, О. Швець та ін. розкрито основні проблемні питання формування професійної мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти та запропоновано відповідні інноваційні освітні моделі, методики та технології.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових доробків зазначених учених засвідчив, що, попри накопичення значного досвіду дослідження проблеми формування професійної мовленнєвої компетентності в здобувачів вищої освіти, низка аспектів потребує подальшого вивчення, зокрема з погляду розкриття її сутності, моделі реалізації, виявлення умов організації, особливостей розробки та змістового наповнення самої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Мета статті – обґрунтувати модель формування професійної мовленнєвої компетентності у майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний соціально-економіко-політичний стан держави, тривале ведення воєнних дій на сході країни значно ускладнили життя наших громадян. Існує гостра потреба в розробленні та впровадженні нових прогресивних підходів до розвитку соціальної сфери суспільства, удосконалення професійної підготовки фахівців із соціальної роботи.

Сьогодні фахівець із соціальної роботи – це особа, котра відповідно до стандартів вищої освіти повинна володіти сукупністю особистісних якостей і професійних компетентностей для виконання специфічного виду суспільної діяльності. Він обов'язково має володіти високим рівнем сформованості професійних мовленнєвих компетентностей, що охоплюватимуть знання мовних норм, а також знання з наук, які досліджують мовленнєві та поведінкові закономірності. Тому відповідно до логіки дослідження на формувальному етапі експерименту нами розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

З метою обґрунтування зазначеної моделі у нашому дослідженні використано метод моделювання. Передусім коротко розглянемо його теоретичні основи. Сам термін «модель» походить від лат. *modus* – міра, взірець, норма. У Великому тлумачному словнику української мови термін

«модель» трактується як умовна схема якогонебудь процесу чи об'єкта, що використовується в дослідженнях його представником [1, с. 683], а у Словнику професійної освіти «модель» подано як «зразок, примірник чого-небудь; зменшене відтворення якоїсь споруди, механізму; тип, марка, зразок конструкції; схема для пояснення якогось явища або процесу» [6, с. 195].

Н. Нічкало вважає, що модель потрібно описувати «як схему для пояснення якогось явища або процесу» та що «саме в інноваційній діяльності народжуються нові моделі та педагогічні технології, спрямовані на підвищення якості навчально-виробничого процесу і всієї освітньо-виховної роботи» [9, с. 176]. На думку І. Зязюна, «модель – це штучно створений зразок у вигляді схеми, конструкції, знакових форм чи формул, подібний до досліджуваного об'єкта (чи явища), що відображає й відтворює в простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта» [3, с. 5–6]. Однак ми орієнтуватимемося на визначення поняття моделі, сформульоване Л. Сушенцевою, за якою модель – це «не тільки відображення якостей і окремих аспектів професійної діяльності, що можуть бути встановлені емпіричним шляхом, але й стандарт, «еталон» фахівця такого рівня кваліфікації, який необхідно одержати як результат освітнього процесу» [7, с. 195]. У свою чергу, поняття моделювання як методу універсального способу пізнання використовують для вивчення й перетворення явищ у будь-якій сфері діяльності. В. Монахов стверджує, що моделювання – це розроблення та створення формальної моделі педагогічного процесу або його складників, що відображає основні ідеї, методи, форми, засоби, прийоми й технологічні рішення, які надалі підлягають експериментальному вивченню в умовах педагогічного процесу [4, с. 80]. На нашу думку, моделювання – це метод пізнання, котрий охоплює створення, дослідження та використання інноваційної моделі формування професійної мовленнєвої компетентності студентів у ході освітнього процесу. Воно є інтегративним, оскільки дозволяє об'єднати емпіричне й теоретичне, тобто поєднувати вивчення педагогічного об'єкта з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій. Розроблена нами модель формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи відображає складність цього процесу, важливість і взаємозалежність кожного його елемента для досягнення програмованого результату.

Структурними елементами нашої моделі є чотири структурні блоки, об'єднані в єдину систему: цільовий, концептуальний (теоретико-методологічний), змістово-технологічний, діагностико-результативний.

Цільовий блок моделі включає мету, цілі й основні завдання цього процесу: сформувати високий рівень професійної мовленнєвої компетентності фахівця із соціальної роботи в ході освітнього

процесу з урахуванням усіх структурних компонентів зазначеної компетентності.

Концептуальний (теоретико-методологічний) блок моделі відображає методологічні підходи, закономірності й основні принципи, покладені в основу для досягнення визначеної мети дослідження. Комплексність завдань, змісту, функцій освітнього процесу в закладі вищої освіти, які сприяють формуванню професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, зумовлює доцільність його організації з використанням системного, компетентнісного, діяльнісного, аксіологічного (ціннісного), особистісно орієнтованого, культурологічного та інтегративного підходів. Вони уможливили інтерпретацію підготовки майбутнього фахівця із соціальної роботи як системи структурних і функціональних компонентів, які забезпечують формування особистісних і професійних якостей особистості та зумовлюють індивідуальну траєкторію його професійного розвитку.

Системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. Як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складниками є сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови, в яких вона перебуває, тощо. Системний підхід – це розгляд відносно самостійних компонентів освітнього процесу не ізольовано, а у взаємозв'язках, взаємодії та взаємозалежності. Він дає змогу інтегрувати й систематизувати накопичені знання і вдосконалювати освітній процес.

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу закладу вищої освіти на формування і розвиток загальних і професійних компетентностей студентів. Він є важливим у підготовці фахівця із соціальної роботи як професіонала та комунікативної особистості; для виконання своїх функціональних обов'язків йому необхідно засвоїти систему як професійних, так і мовно-комунікативних знань, виробити вміння їх використовувати, сформувані професійно важливі якості, набути досвіду роботи з людьми. Цей підхід зумовлює особливу організацію різних аспектів освітнього процесу, пріоритетними з яких є: добір мовного й мовленнєвого матеріалу відповідно до комунікативних потреб; визначення комплексу навчальних дій, якими повинні оволодіти студенти під час набуття досвіду мовно-комунікативної взаємодії; дидактично доцільний набір вправ і завдань як засобів оволодіння мовно-комунікативними та мовленнєвими намірами студентів у межах певних тем спілкування; добір видів і форм навчальної діяльності.

Особистісно зорієнтований підхід до освітнього процесу певною мірою ґрунтується на методоло-

гічних принципах західної гуманістичної психології: індивідуальності, самоцінності, самобутності особистості, глибокої поваги й емпатії до неї. Такий підхід передбачає формування особистісних цінностей, здатних виконувати функцію критерію для орієнтації індивіда у світі, опори для особистісного самовизначення. За такого підходу педагог і студент працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні, забезпечується можливість самостійно приймати рішення і поводитися на їх основі.

Діяльнісний підхід в освіті – це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Психолого-педагогічні дослідження теорії діяльності лягли в основу концепцій розвиваючого навчання (Д. Ельконін і В. Давидов), поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін), формування перцептивних дій (А. Запорожець), проблемного навчання (М. Данилов, І. Лернер, М. Махмутов, В. Оконь, М. Скаткін). Він є актуальним з огляду на проблему нашого дослідження, оскільки лише за наявності відповідних професійних мовленнєвих умінь і навичок, які формуються в ході освітнього процесу, майбутній фахівець із соціальної роботи зможе професійно виконувати обов'язки за змінюваних обставин і в нестандартних ситуаціях.

Аксіологічний, або ціннісний підхід, поєднує теорію і практику, базується на підготовці фахівця із соціальної роботи з урахуванням таких загальнолюдських цінностей, як порядність, патріотизм, чесність, гідність, справедливість, гуманність, толерантність та ін. У центрі аксіологічного мислення – концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу; наш світ є світом цілісної людини, тому важливо навчитися бачити те спільне, що не лише об'єднує людство, а й характеризує кожну окрему людину.

Культурологічний підхід – це напрям у педагогічній практиці, в основі якого лежить принцип культуровідповідності та культуротворчості. Він дає можливість розглядати різноманітні складники професійної освіти майбутніх фахівців із соціальної роботи на широкому загальнокультурному фоні, створює умови для збагачення студентів відомостями про культуру мови, сформувані власну культурну самосвідомість і позитивне ставлення до інших культур. Культурологічний підхід дозволяє трактувати культуру як гуманістично орієнтований зміст освіти, що сприяє прояву творчості та осягненню діалогу як засобу саморозвитку і самореалізації особистості.

У свою чергу, інтегративний підхід – це тип конструювання змісту навчання, підпорядкований розв'язанню системи внутрішньо- і міждисциплінарних проблем. Він передбачає єдність теоретичної та практичної складових частин підготовки фахівців із соціальної роботи; інтегративну

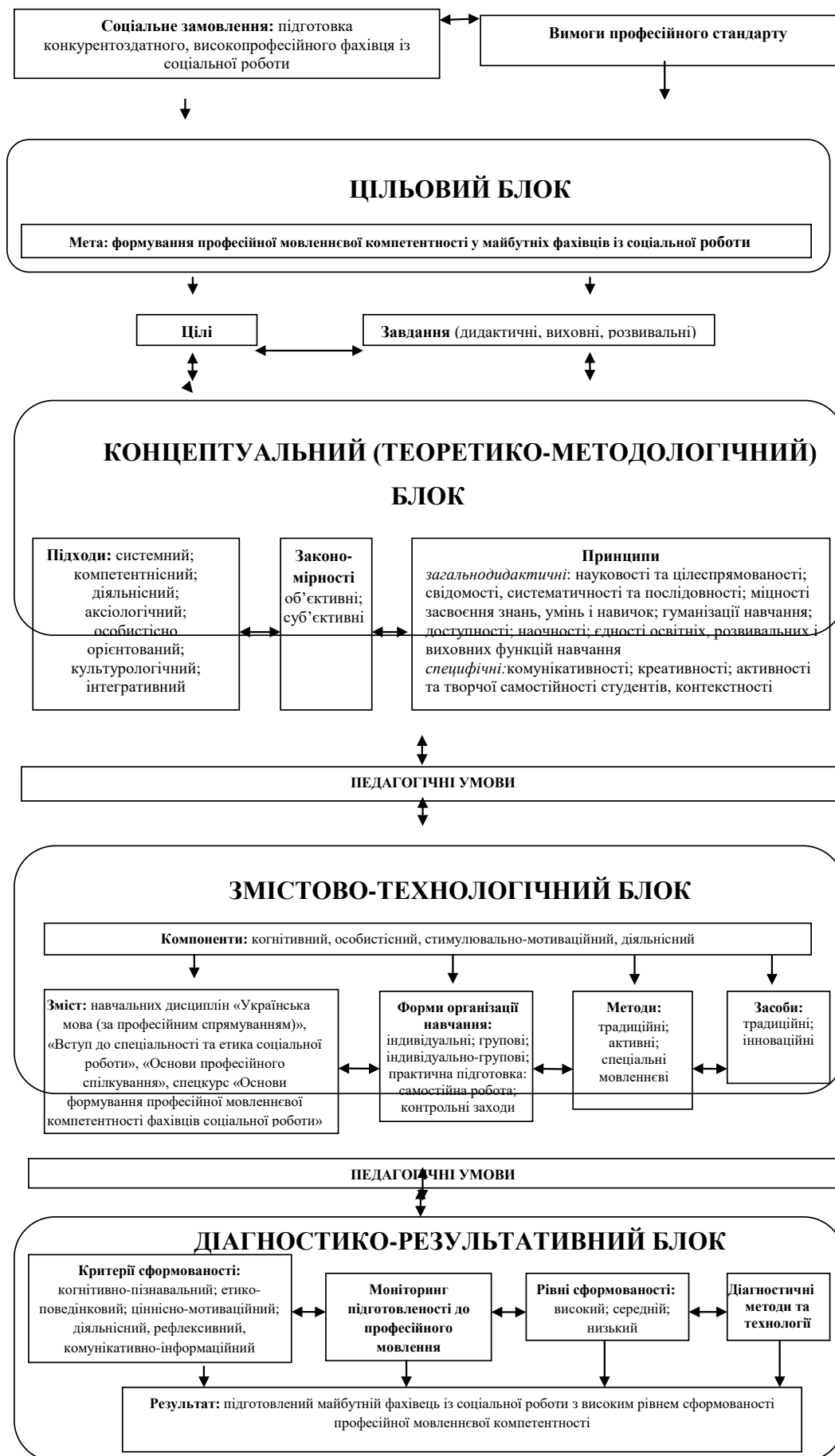

Рис. 1. Модель формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи

узгодженість між методами, засобами і формами навчання; гармонійне поєднання знань із різних циклів підготовки.

Змістово-технологічний блок відображає методу формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, базовану на традиційних педагогічних і сучасних інформаційно-комунікативних технологіях, які є органічними компонентами системи фахової підготовки, слугують реалізації мети та виконання завдань, зазначених у цільовому блоці. Безумовно, все це вимагає індивідуалізації та диференціації фахової мовленнєвої підготовки студентів. Індивідуальні особливості й загальні вимоги до спеціаліста успішно можна брати до уваги в різних формах диференціації як окремого способу індивідуалізації, що дає змогу об'єднувати студентів за певними ознаками в групі; під час роботи з ними уточнюють зміст освіти (рівень складності, обсяг); форми навчання (індивідуальні, індивідуально-групові та групові); стиль взаємин та ін. Студенти отримують змогу робити певний вибір, що сприяє позитивній мотивації й максимально можливому розвитку особистості.

Мотивація до професійної діяльності, інтерес до питань професійного мовлення, якість мовно-комунікативних знань, рівні вмінь, особистісних якостей студентів, їхній практичний досвід професійного спілкування часто суттєво різняться між собою. Диференціація в ході підготовки студентів вимагає чітких критеріїв, вивчення індивідуальних особливостей студентів, виявлення рівня їхньої готовності до оволодіння професійною мовленнєвою компетентністю.

Огляд змісту фахової підготовки студентів уможливив виокремлення груп провідних методів. Традиційні методи – методи теоретичного відпрацювання матеріалу (лекція, пояснення, розповідь, мовні вправи, практичні та лабораторні роботи, педагогічна практика, ілюстрація, демонстрація; інформаційно-рецептивний, проблемний, частково пошуковий, пошуковий, продуктивний методи; самостійна робота; індуктивний, дедуктивний, алгоритмічний методи; порівняльний та історичний, аксіоматичний, метод формалізації й моделювання). Активні методи як методи теоретико-практичного навчання діалогуювання: робота з окремими мовно-мовленнєвими одиницями та їх формами (ділові й рольові ігри, завдання ситуації, навчальні диспути та дискусії, «круглий стіл»; інтерактивні методи: мозкового штурму, «пошук ідей», обґрунтування ідей, експертне оцінювання, метод-кейс, портфоліо, захист позицій). Спеціальні мовленнєві – методи комунікативні або практичні: моделювання ситуативної комунікативної взаємодії (діагностичні контрольні роботи, модульно-рейтинговий контроль, рефлексивний аналіз навчальної діяльності, самостійне узагаль-

нення результатів, прогнозування, заліки, іспити, програмоване опитування, презентації тощо).

До форм організації навчання, які забезпечили результат формування професійної мовленнєвої компетентності у процесі фахової підготовки, належать індивідуальні, індивідуально-групові та групові навчальні заняття, практична підготовка, самостійна робота та контрольні заходи.

Серед засобів підготовки фахівців названо нові інформаційно-комунікативні технології навчання.

Діагностико-результативний блок охоплює результат за визначеними критеріями сформованості професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи (когнітивно-пізнавальний, етико-поведінковий, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний компоненти та комунікативно-інформаційний), рівні сформованості (високий, середній і низький).

Висновки. Запропонована модель формування професійної мовленнєвої компетентності фахівців із соціальної роботи включає систему структурних і функціональних компонентів, які забезпечують формування як професійних, так і особистісних якостей особистості, зумовлюють індивідуальну траєкторію його професійного розвитку та мовленнєвого вдосконалення.

Перспективи наукових пошуків вбачаємо в удосконаленні системи самостійної роботи майбутніх фахівців із соціальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Зязюн І.А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць / ред. кол. : І.А. Зязюн та ін. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2000. С. 4–7.
4. Монахов В.М. Педагогическое проектирование – современный инструментальный дидактический исследованный. *Школьные технологии*. 2001. № 5. С. 75–89.
5. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія. Київ : Пед. думка, 2008. 200 с.
6. Професійна освіта : словник / уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.О. Талалуєва та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
7. Сушенцева Л.Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічному навчальному закладі : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 469 с.
8. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі : підручник / М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 120 с.